

V roce 2020 měly být spalničky zcela vymýceny. Kde se stala chyba?

Zdravotnickýdeník.cz, 17. 2. 2019

„Spalničky mohou vést k velmi závažným komplikacím a bohužel nelze předpokládat, že úmrtí na spalničky už u nás nemůže nastat. Na toto onemocnění se v současnosti umírá nejen v rozvojových zemích, ale také v bohaté Evropě,“ upozorňuje docent Rastislav Maďar. Foto: Flickr/ CDC Global Immunization

Před zavedením očkování se na území Česka každý rok vyskytovaly tisíce až desítky tisíc případů spalniček. Například v roce 1966 bylo podle údajů Státního zdravotního ústavu hlášeno 89 712 případů onemocnění, a ještě v roce 1971 u nás došlo k 20 úmrtím v důsledku spalniček. Přesto hnutí Rozalio na svých webových stránkách tvrdí, že toto onemocnění v době zahájení plošného očkování „již nepředstavovalo pro zdravou populaci dětí žádné ohrožení“. Právě šíření podobných tvrzení vytváří falešný dojem, že spalničky jsou „jen běžné dětské onemocnění“, a tak očkování proti nim není třeba.

Na první pohled jsou spalničky ideálním kandidátem na vymýcení. Jedná se o pouze lidské onemocnění, které zvířata nepřenáší. Infekce je plně preventabilní očkováním a více než padesát let existuje účinná, spolehlivá a bezpečná vakcína, která je navíc finančně dostupná. Pohled na aktuální čísla o výskytu spalniček v Evropě, která se tohoto onemocnění měla zbavit už v roce 2015, ale moc optimismu nepřináší. V loňské roce podle údajů WHO onemocnělo v tomto regionu více než 82 tisíc osob a 72 lidí na spalničky zemřelo. Kde se stala chyba? A je vůbec reálné, aby se lidstvo zcela zbavilo spalniček, jako se to podařilo u pravých neštovic?

„Díky dostupnému a účinnému očkování jsme byli blízko eradikaci spalniček, což by v konečném důsledku vedlo k tomu, že by tato vakcinace už nebyla třeba. Nyní ale stojíme tváří tvář opakujícím se epidemiím tohoto vysoce infekčního onemocnění a potýkáme se s poklesem proočkování,“ popisuje docent Rastislav Maďar, přednosta Ústavu epidemiologie a veřejného zdraví Lékařské fakulty Ostravské univerzity a prezident Fóra infekční, tropické a cestovní medicíny. Právě udržení dostatečně vysoké proočkování po dostatečně dlouhou dobu je klíčem k tomu, jak spalničky eliminovat a následně eradikovat, tedy vymýtit.

„Spalničky jsou preventabilní a mohou být eliminovány pomocí očkování,“ shrnuje Světová zdravotnická organizace (WHO), která si také stanovila cíl, že v roce 2020 bude dosaženo eradikace spalniček. Ten je však v současnosti nedosažitelný, a právě odmítání očkování má v tomto ohledu zásadní vliv. Ne náhodou jej WHO považuje za jednu z největších zdravotních hrozeb současnosti. „Neochota očkovat či odmítání očkování navzdory dostupnosti očkovacích látek znamená ohrožení, že pokrok, kterého se podařilo dosáhnout očkováním v boji proti preventabilním onemocněním, bude zmařen,“ konstatuje WHO ve své zprávě s tím, že vakcinace je jedním z ekonomicky nejefektivnějších nástrojů, jak zvládnout infekční choroby v případě, že je proti nim dostupné očkování. Podrobněji o dalších zdravotních hrozbách pro lidstvo jsme psali [zde](#) .

Nedávná minulost spalniček

Při porozumění tomu, proč se proti spalničkám očkuje a proč má v jejich případě smysl dosáhnout jejich vymýcení, je dobré podívat se do relativně nedávné historie. Vakcína

proti spalničkám byla objevena v roce 1963. Za jejím objevem stál americký mikrobiolog John Franklin Enders, který mimo jiné v roce 1954 spolu se svými kolegy Thomasem Huckle Wellerem a Frederick Chapman Robbinsem získali Nobelovu cenu za fyziologii a lékařství za objev možnosti pěstování virů poliomyelitidy (dětské infekční obrny) na tkáňových kulturách v laboratoři, což otevřelo cestu k vývoji vakcíny proti tomuto onemocnění. V té době nebyla úmrtí na spalničky až tak vzácná. Americký úřad Centre for Disease Control and Prevention uvádí, že před zavedením plošného očkování proti spalničkám onemocněly touto chorobou takřka všechny děti mladší patnácti let. Každoročně jen v USA bylo zaznamenáno 3 až 4 milionů případů, 48 tisíc případů hospitalizace, zhruba 1 tisíc případů encefalinity a asi 400 až 500 úmrtí.

Osobně se toto onemocnění dotklo i rodiny britského spisovatele Roalda Dahla, který stvořil nesmrtelné dětské knihy jako *Karlík a továrna na čokoládu* nebo *Fantastický pan Lišák*. „Olivie, moje nejstarší dcera, dostala v sedmi letech spalničky. Nemoc měla obvyklý průběh. Vzpomínám si, že jsem jí často četl v posteli a necítil se nijak znepokojený,“ vzpomínal spisovatel na osudný rok 1962. „Jednoho rána, když už se Olivie uzdravovala, seděl jsem na její posteli a ukazoval jí, jak vytvořit malá zvířátka z čističů dýmek. Když přišla řada na ní, aby si to taky vyzkoušela, všiml jsem si, že její mysl a prsty nespolupracovaly a nemohla nic dělat. ‚Cítíš se dobře?‘ Zeptal jsem se jí. ‚Jsem moc ospalá.‘ Odpověděla mi. Za hodinu byla v bezvědomí a dvanáct hodin na to zemřela,“ popsal Dahl v roce 1986, kdy se rozhodl zveřejnit svou osobní zkušenost se spalničkami. U jeho dcery došlo k rozvoji encefalinity, tedy závažní komplikaci spalniček postihující mozek. „Dnes existuje něco, co mohou rodiče udělat, aby se taková tragédie nestala jejich dítěti. Mohou trvat na tom, že jejich dítě bude očkováno proti spalničkám. To jsem pro Olivii v roce 1962 udělat nemohl, protože tehdy ještě nebyla vynalezena spolehlivá vakcína. Dnes je pro každou rodinu k dispozici dobrá a bezpečná vakcína, jediné, co musíte udělat, je požádat o ni svého lékaře,“ napsal Dahl. Více o jeho zkušenostech se spalničkami i o tom, proč se snažil ostatní rodiče přesvědčovat o významu očkování, si můžete přečíst zde .

Spalničky se běžně vyskytovaly také na českém území a rovněž vedly k úmrtím. Podle statistik Státního zdravotního ústavu například v roce 1966 bylo u nás 89 712 případů onemocnění, a ještě v roce 1971 u nás došlo k 20 úmrtím v důsledku spalniček. „Před zavedením očkování se v České republice vyskytovaly ročně tisíce až desetitisíce případů spalniček,“ konstatuje Státní zdravotní ústav. Například v roce 1930 pak podle údajů Českého statistického úřadu zemřelo na spalničky 294 osob, z toho 102 dětí mladších jednoho roku a 162 dětí ve věku 1 až 4 roky. K poslednímu úmrtí v důsledku spalniček pak v Československu došlo v roce 1980, což ale bohužel neznamená, že se na spalničky přestalo umírat. „Spalničky mohou vést k velmi závažným komplikacím a bohužel nelze předpokládat, že úmrtí na spalničky už u nás nemůže nastat. Na toto onemocnění se v současnosti umírá nejen v rozvojových zemích, ale také v bohaté Evropě,“ upozorňuje docent Maďar.

O to je nebezpečnější šíření mylné představy, že spalničky nejsou nic víc než jen „běžná dětská nemoc“, které se není třeba bát. Sdružení Rozalio před několika dny na svých webových stránkách zveřejnilo článek s názvem *Doktorka Hofhanzlová: Paniku ohledně spalniček vnímám také jako strach před odpovědností za důsledky očkování*. V něm lékařka, která se mimo jiné věnuje homeopatii a rodinným konstelacím tvrdí také toto:

„Je pro mě záhadou, proč se v 70. letech začalo na spalničky a příušnice očkovat, když tyto nemoci již nepředstavovaly pro zdravou populaci dětí žádné ohrožení.“ Nyní se prý „zase blbne kvůli spalničkám“, i když podle jejího pohledu jde o „běžné dětské onemocnění“. „Nemoci byly, jsou a budou. Místo paniky by bylo vhodnější šířit nutnost základních životních postojů, které by zajistily dobrou imunitu naší zhýčkané ‚civilizované‘ společnosti,“ tvrdí s tím, že by bylo vhodnější například nejíst sladké, postit se, otužovat se a děti dávat spát přes den. Samotné prodělání spalniček má pak podle ní dokonce pozitivní vliv na vývoj dítěte: „Děti zkouškou nemocí pokročí též na vyšší duševní stupeň, změní se chování, vyjdou posílené.“

Spalničky jsou nebezpečné

Čistě statisticky, spalničky nejsou banální onemocnění, které znamená „jen“ pár dní teploty a červenou vyrážku. Důvodem k zavedení plošného očkování proti nim byly jsou závažné komplikace s nimi spojené. „Spalničky jsou jedním z nejnakažlivějších lidských onemocnění. Pokud chybí očkování, tak 95 % osob mladších 15 let onemocní,“ konstatuje WHO. Z pohledu statistik European Centre for Disease Prevention and Control je pak četnost komplikací následující: Pokud onemocní 100 osob, pak se u sedmi až devíti dětských pacientů objeví infekce uší, která může vést a ke ztrátě sluchu, a u jednoho až šesti pacientů dojde k zápalu plic, což je nejčastější příčina úmrtí u malých dětí. U jednoho z 1000 nemocných infekce napadne mozek a rozvine se encefalitida, jež může vést k nevratnému mentálnímu poškození dítěte. Jeden z 1000 nemocných pak v důsledku infekce spalničkami zemře. Vedle toho může dojít k rozvoji velmi závažné komplikace označované jako subakutní sklerotizující panencefalitida, při níž spalničkový virus pomalu napadá centrální nervový systém dítěte, až nakonec dojde k úmrtí. Toto onemocnění, kdy se virus po předchozí infekci znovu aktivuje, je nevléčitelné a drtivá většina nemocných umírá během tří let od manifestace choroby. Pokud onemocní spalničkami kojeneček, je výskyt této komplikace 1:600 nemocných.

Současná situace v Evropě, kde se spalničky nedaří dostat pod kontrolu, navzdory dostupnému očkování, ukazuje podle Zsuzsanny Jakabové, ředitelky kanceláře WHO pro evropský region, na význam očkování i toho, jak „mezery v proočkování otevírají dveře pro tento virus“. „Nemůžeme dosáhnout celosvětově zdravější populace, jak jsme slíbili ve vizi WHO pro příštích pět let, pokud nebudeme pracovat na lokální úrovni. Musíme toho udělat více a pracovat lépe, abychom ochránili každého člověka před nemocí, které se lze snadno vyhnout,“ uvedla Jakabová v tiskovém prohlášení. Podle statistik WHO celkem 34 zemí evropského regionu nedosahuje potřebné hranice 95 % proočkování dvěma dávkami vakcíny. Přitom podle původní strategie WHO měly být spalničky v Evropě eliminovány už v roce 2015. Nicméně v roce 2016 bylo evidováno 5 273 případů spalniček, v roce 2017 onemocnělo 25 863 osob a v loňském roce se v tomto regionu nakazilo dokonce 82 596 dětí a dospělých.

Prokazatelné úspěchy očkování proti spalničkám

Očkování má zásadní vliv na výskyt spalniček a současně na počet úmrtí. Mezi lety 2000 až 2016 došlo k celosvětovému poklesu úmrtnosti na spalničky o 84 %. V roce 2000 na spalničky zemřelo 550 100 osob a v roce 2016 bylo evidováno 89 780 úmrtí. „Těmto úmrtím bylo možné předejít jednoduchým, bezpečným, ekonomicky výhodným a správně načasovaným očkováním proti spalničkám,“ upozorňuje komentář prestižního žurnálu

Lancet z roku 2017, který se věnuje tomu, jakou cenu platíme za to, že se vzdalujeme od cíle eradikování spalniček. Odpovídající reakce na návrat epidemií spalniček v zemích, které byly blízko eliminaci tohoto onemocnění, tak znamená velké náklady pro veřejné zdraví. „Očkování proti spalničkám, které každému dítěti zajistí dvě dávky, ať už v rámci rutinního nebo mimořádného očkovacího programu, je tou ekonomicky nejefektivnější investicí v oblasti veřejného zdraví, ale eradikace spalniček by byla ještě finančně zajímavější, protože by bylo možné ušetřit náklady spojené s léčbou (více než 2 miliardy dolarů ročně) a současně by bylo možné ušetřit ztráty vzniklé jako dlouhodobé dopady tohoto onemocnění (více než 63 miliard dolarů),“ vysvětluje komentář.

Podle dalších statistik WHO očkování proti spalničkám jen mezi lety 2000 až 2014 zabránilo 17 milionům úmrtí na toto onemocnění. „Současné používané vakcíny jsou bezpečné, efektivní, poskytující dlouhodobou ochranu, levné a mohou být součástí různých očkovacích programů,“ shrnuje WHO. Podle statistik WHO je účinnost podání jedné dávky v průměru 84 %, pokud je podána mezi 9. až 11. měsícem věku, a průměrně 92,5 %, pokud je dítě očkováno po 12. měsíci života. Konkrétně v Česku se první dávka kombinované vakcíny, která chrání proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám, aplikuje od 13. do 18. měsíce věku, a druhá dávka mezi 5. a 6. rokem života. „Pokud děti nereagují na první dávku vakcíny, pak přibližně 95 % získá potřebnou ochranu po podání druhé dávky vakcíny,“ konstatuje WHO s tím, že podání dvou dávek má být standardní součástí všech národních očkovacích programů. Pokud pak chce konkrétní země dosáhnout eliminace spalniček, je nutné, aby udržela proočkovanost dvěma dávkami vakcíny nad hranicí 95 %.

Zdroj:

<http://www.zdravotnickydenik.cz/2019/02/roce-2020-mely-byt-spalnicky-zcela-vymyceny-s-e-stala-chyba/>